

N:o 32.

Ank. till Riksd. kansli den 15 april 1904, kl. 1 e. m.

Andra Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande n:o 9, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående revision af instruktionen för landshöfdingarne i rikets län.

Utskottet har till behandling mottagit en af herr *A. Hedin* inom Andra Kammarerna afgifven motion, n:o 171, af följande lydelse:

»Bland flera brottmål, som under år 1903 af olika anledningar ådragit sig uppmärksamhet, har det s. k. vedmålet i Göteborg numera fått främsta rummet. *Ursprungligen* hade den åtalades ställning i spetsen för ett läroverk — såsom lärare, uppfostrare och chef för dem som jämte honom hafva lärarens och uppfostrarens kall vid läroverket — utgjort anledningen till en bedröfvad uppmärksamhet från deras sida, som i tidningarnas »rättegångs- och polissaker» icke söka ett tidsfördrif. Vissa härmed sammanhängande, så vidt jag vet, ej i förhandlingarna berörda omständigheter af ledsam beskaffenhet förbigår jag därför, ehuru de af trovärdiga personer omtalats och tyvärr äro sannolika. *Nu* har intresset hos dem, som i rättsskipningen se en af de förnämsta krafterna i samhället till godt eller till ondt, och som därför hålla rättsskipningens tillstånd för en af de mest betydande källorna till kunskap om samhällets moraliska hälsotillstånd, riktats på tvenne till sina verkningar vida mera hotande företeelser än vedmålet i och för sig, hvad utgång detta än må få. Dessa företeelser äro den högt uppsatte administrative ämbetsmannens, den osjälftändige förtroendeämbetsmannens, landshöfdingens i Göteborg våldsamma, under den tid, som mina personliga hågkomster omfatta, exempellösa inträngande i rättsskipningen; äfvensom justitieombudsmannens oväntade och öfver-

Bih. till Riksd. Prot. 1904. 8 Saml. 2 Afd. 2 Band. Häft. 31. (N:o 32) 1

raskande, för många oroande uppfattning af landshöfdingens åtgärder, för så vidt den förres åsikt synes framgå däraf, att han ej fattat beslut förr än mer än tre månader efter mottagandet af påminnelserna vid den förklaring landshöfdingen afgifvit öfver en i sistlidne augusti månad inlämnad anmälan. De fakta, hvarpå anmälan stödes, äro *icke* omtvistade. Att besvara frågan: ämbetsbrott eller icke? måste således för den rättskunnige vara mycket enkelt. Men om man för resonemangets skull förutsätter, att lagen är ytterst oklar, så är det långa dröjsmålet ej därmed motiveradt. Ty den rättskunnige lär ej föreställa sig, att ett i månadtal förlängdt funderande kan göra den klar; han måste inse, att det bemödandet ej kan resultera i annat än den onyttigaste tanke- och tidsspillan. Och det lär ej blifva möjligt att öfvertyga förståndigt folk, att ej det oerhörda dröjsmålet med en afgörelse, med ett ja eller nej, har en *annan* grund än något behof att vinna ljus i en nattmörk sak, för att främja sanning och rätt. *Hvilken* grund? Jag behöfver ej här välja mellan de flere synonymmer, hvarmed jag hör den betecknas.

Hvad hade passerat, manne någonting extraordinärt, någonting i den farliga *salus publica* eller allmänna välfärds-genren, som förmenas tillåta, att lagen nedtystas inför påstådda vådor, när landshöfdingen, uppå tillstyrkan af den i brottmålet angifnes enskilda biträde såsom spejare och förlitande sig på denne rådgifvares lagtolkning, rusar åstad att tränga sig in i förberedande rättskipningsåtgärders behöriga gång enligt laglig myndighets beslut och åtgärder? Hade den lagliga myndigheten visat oförstånd eller okunnighet? Eller slapphet och ligkiltighet? Hade den felat mot lag och laga former? Eller hade den röjt partiskhet? Man har ej sport, att något sådant blifvit påstådt. Om så varit, hvarför skulle det icke hafva offentlig uppgifvits medelst en tydlig, rättfram beskyllning? Eller om herr landshöfdingen, ledd af sin skonande grannlagenhetskänsla, ej ens till sitt eget högnödiga själf försvar ville säga det i ordalag, lättfattliga för hela allmänheten, så dock medelst en exakt sammanställning af de omständigheter, som skulle hafva bildat länkarna i bevisningen för den slutsats, som lämnades outtalad? Det är därför omöjligt att upptäcka de giltiga *anledningar*, som villkorligt kunde rättfärdiga ett landshöfdingens ingripande medelst extraordinära åtgärder. Sådana anledningar förutsätta, att lagen gifve åt den administrativa myndigheten — åt en *Konungens* när som helst amovible *förtroendeman* — rätt, under vissa omständigheter, att tränga undan den lagstadgade rättskipningens organ och i deras ställe insätta *sin*, när som helst till ögonblickligt afträdande från uppdraget förpliktade, *förtroendeman*. Här fanns ej någon *anledning* att bruka denna

rätt, hvilket med andra ord vill säga, att själfva rätten då, vid frånvaro af behöriga anledningar, ej var utan missbruk effektiv. Ty en rätt är hvarken här eller annars i vårt samhällsskick en i lag medgifven befogenhet till godtycke. När en villkorlig rätt utöfvas utan, i strid med villkoren, med hvad ofvan kallas de giltiga anledningarna, då missbrukas lagen och öfvas våld. Det inser visserligen ej ett barn, men redan för de tidiga ungdomsåren är det mycket lätt förklaradt, och det hör med till de begrepp, som utgöra den i ett civiliseradt samhälle uppvuxna människans oafhändeliga egendom.

Hvar skulle väl rätten sökas att förbigå den enligt lag ordnade, bestående myndighet, till hvilken landshöfdingen hade att öfverlämna de af onämnd person hos honom gjorda angifvelser?

Den är icke inskrifven i 10 § af landshöfdingeinstruktionen, som är af följande lydelse:

Kungl. Maj:ts befallningshafvande utöfvar högsta polismyndighet uti länet, och bör därför hafva omsorgsfull vårdnad därå, att allmän ordning och säkerhet upprätthållas, samt, i händelse häremot brytes, vidtaga erforderliga åtgärder, äfvensom i öfrigt tillse, att begångna brott blifva i laga ordning befrade; ägande Kungl. Maj:ts befallningshafvande att, för handhafvande häraf, uti sådana fall, där ansvar icke är i lag bestämdt, stadga erforderliga viten.

När, efter afslutandet vid rådhusrätten af undersökningen i det s. k. vedmålet, anmälan — enligt uppgift — skett hos landshöfdingeämbetet mot ett af vittnena, hvarför meddelades ej detta till vederbörlig myndighet? I förbigående sagdt förefaller denna s. k. anmälan såsom ett arrangemang i den åtalade läroverksrektorns intresse. Och med den naturliga frågan: hvarför öfverlämnade ej landshöfdingen denna anmälan till vederbörande myndighet? träder man in i historien om en ämbetsutöfning, som — om den vinner efterföljd — skall innebära ett af de svåraste attentat mot rättstillståndet, som förekommit under det år 1809 grundlagda statsskicket.

Den nyss citerade § uti instruktionen kan ej ens genom uppenbar vrängning åberopas till stöd för landshöfdingens åtgärd, då han först förordnade en landsfiskal från ett annat län att åtala ett af vittnena i vedmålet och andra hos Konungens befallningshafvande såsom misstänkta angifna — af hvem, manne af landsfiskalen angifna? — personer; därefter förordnade densamme att såsom allmän åklagare i Göteborg anställa polisundersökning och laga häktning.

Det är en svensk ämbetsman, som utfärdat dessa order, ej en turkisk

bland de kristna i Macedonien, en svensk landshöfding, ej en rysk guvernör i en ort, där packet längtar att släppas lös mot judarna. Man behöfver ibland genom en särskild ansträngning erinra sig, att det anförda är svenskt original, ej öfversatt från en östeuropeisk text.

Men med de olagliga påbudens maktuppdrag är ej gränsen för dessa landet vanärande tilltag uppnådd. Landshöfdingen utfärdar dessa fullmakter åt en person, som är anställd som aflönadt biträde åt den anklagade rektorn!

De rättskunnige, ärade män i Göteborg, som hos justitieombudsmannen anmält dessa bevis uppå, hvart det kan leda, när en i allt hvad lag och rätt heter okunnig person nämnes till ett ämbete, där han löper fara att gå i ett ständigt rus af maktkänsla, ha med den största foglighet skylt landshöfdingens förfarande på oförstånd. Må vara, då den faktorns stora inflytelse ej kan misskännas. Men här måste något visst *syfte* hafva föranlett förordnandet af den åtalades detektiv med befogenhet att häkta misshagliga vittnen. Att denna åtgärd var *ägnad* att medföra samma verkan som om den dikterats af *partiskhet*, kan det ju ej falla någon in att neka; — och det visade sig strax, då den förtroendeman, som landshöfdingen blindt åtlydde, nattetid häktade personer, som den lagliga och rättskunniga, opartiska myndigheten vägrat att häkta utan pröfning af de omständigheter, som åberopats till stöd för ett därom framställt yrkande. Om man emellertid ej vill se detta syfte uti, fast man måste erkänna denna verkan utaf landshöfdingens tilltag, då återstår ej annan förklaring, än att han handlat af okynne.

I 2 § af instruktionen för justitieombudsmannen stadgas, att justitieombudsmannen bör förnämligast beifra sådana af domare, ämbets- och tjänstemän begångna fel, som synas honom antingen härröra från egennytt, vrångvisa, våld eller grof försumlighet, eller bereda en allmän osäkerhet för medborgares rättigheter.

En allmän osäkerhet för medborgares rättigheter — om något fel af ämbetsman hotar med sådan fara, är det väl en ämbetsmannåtgärd, som vränger rättsskipningen ur dess lagliga gång in på orätta vägar.

Grundlagen har genom föreskriften i 36 § regeringsformen velat trygga rättsskipningen genom att trygga domares själfständighet. Men denna § hafva regeringen och Riksdagen på den förres förslag i samråd öfverträdt vid urtima riksdagen 1892 genom beslutet om de enda lagkunniga och i enlighet med nämnda § tillsatta krigsrättsledamöternas afsättlighet utan dom och rannsaking — den enda protesten var en ropandes röst i öknen, ohörd i den dårskapsvind, som då gick förhärjande fram. I detta fall är anledning att minnas ordspråket om det första steget.

Till rättsskipningen hör icke blott domarens åtgärd. Dit höra ock förberedande åtgärder. Skall nu på *det* området ett annat »första steg» blifva godkändt, om ej genom en Riksdagens åtgärd, så genom en underlåtenhet, om hvilken det sedermera skall heta: I hafven tegat, alltså hafven I samtyckt?

Riksdagen brydde sig ej om ett af grundlagens väsentligaste bud, när den fattade det nyss nämnda beslutet 1892. Den brydde sig ej om, säger jag; ty det var ej af glömska eller förbiseende den förfor så, som skedde. Icke heller nu skall det vara förbiseende, om den sanktionerar ett våldförande af rättsskipningen.

I det fragment af en rättighetsförklaring, som innehålles i 16 § regeringsformen, hänförde grundlagsstiftarne till den rättsskipning, medelst hvilken de ville trygga svenska medborgares allmänna rättigheter, »rannsakning» — lika väl som dom — »i den ordning, Sveriges lag och laga stadgar föreskrifva».

Denna bestämmelse, skall Riksdagen tigande åse, att den omintetgöres genom en själfrådlig landshöfdings framfart under uppenbart vrång tillämpning af 10 § i instruktionen?

Svensk undersåtes rätt att blifva dömd af den domstol, under hvilken han enligt lag hör, inskrefs i 1634 års regeringsform, som således i *den* punkten gör skäl för sitt namn i den betydelse, som vi numera fästa vid ordet. Rättsskipningsmaktens utöfning är emellertid icke begränsad inom domstolarnes omedelbara verksamhetsområde: den sättes i rörelse genom åtalet och inledes genom förundersökningen, och i dessa moment träffa vi ytterst svaga punkter i vår rättsskipning (här talas blott om de allmänna domstolarna). Ty åtal och förundersökning utgöra så väsentliga delar af rättsskipningen, att organen för dem behöfva i sin uppgifts intresse en laglig själfständighet, så att de, i utöfningen af sin verksamhet — om den ock i vissa fall tages i anspråk af öfverordnad myndighet — ej af sådan kunna taga emot några mot rättsintressets oväldiga kraf stridande instruktioner, utan hafva att rätta sig uteslutande efter lag, stiftad af Kungl. Maj:t och Riksdagen.

För min del hyser jag den meningen, att det våldförande af rättsskipningen, som ägt rum och som Riksdagens justitieombudsman efter snart ett halft år hvarken velat göra till föremål för åtal eller kunnat, kanske jag bör säga *vågat*, besluta sig att afskrifva, är en oändligt mycket viktigare sak än våra beslut om miljoner.

Den, som ej ser den med mina ögon, men likväl ej alldeles under-

känner dess betydelse, beder jag, att han ville begrunda dessa ord af våra grundlagstiftande fäder:

»Om det är af en liten gnista, som ofta en stor vålded kan uppkomma, är det lika sant att i samhällsordningen och vid vården af dess angelägenheter är det ofta af ett i början och till utseendet föga betydligt öfverskridande af former, som man småningom vant sig att förakta lagarne, att sätta sig öfver deras föreskrifter.» (Mem. 24 mars 1810).

§ 10 i instruktionen — och flere andra bestämmelser — blefvo föremål för S. L. Theorells granskning i ämbetsberättelsen till 1856 års Riksdag. I all synnerhet underkastade han den grundlagsvidriga och ytterst vådliga bestämmelsen i slutet af 10 § en söndersmulande kritik. Hvad vi nu upplefvat anade han nog ej. Hade han det gjort, så skulle han nog ha gifvit en större utsträckning åt sin hemställan, att Riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte *upphäfva* eller genom en *förklaring* begränsa den vådliga makt, som genom 10 § blifvit lagd i underordnad myndighets hand. Nu förekomma nya skäl till min hemställan, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta företaga en revision af instruktionen för landshöfdingarna af 10 november 1855, särskildt den grundlagsstridiga 10 §, samt lämna Riksdagen tillfälle att yttra sig öfver det reviderade förslaget.»

Sedermera har motionären väckt ny motion, n:o 237, innefattande bihang till förestående motion; och har samma motion, som jämväl hänskjutits till utskottet, följande lydelse:

»Ett särskildt slag af förvillelse hos dem, som låta sig berusas af maktkänsla, när de utan kännedom om ens hufvudgrunderna för rättsordningen i ett civiliseradt land komma till ett ämbete med sådan maktfullkomlighet, som landshöfdingeinstruktionen förlänar, är den vådliga inbillningen och pretentionen, att underordnade ämbets- och tjänstemän, som genom sin instruktion fått sig anförtrord en ställning, i hvilken de hafva vissa rättigheter och skyldigheter, alldeles oberoende af en öfverordnads order, likväl skola till honom hänskjuta frågan: Får jag — utöfva min rätt, uppfylla min plikt (båda lika oafhägiga af den öfverordnades samtycke som af hans veto)?

En ej förständigare man hade Kungl. Maj:t till befallningshafvande i Norrbottens län vid tidpunkten för det genom flera bedröfliga omständigheter beryktade Töreforsmålet.

Att den lag, som kom till tillämpning mot Töreforsbolaget, stadgade ett öfverdrifvet ansvar, kan mycket gärna medgifvas, likasom det var förklarligt, att den måste i hög grad öfverraska utlänningar, som af Sveriges regering och andra myndigheter voro vana att bemötas med yttersta undfallenhet, att få allt hvad de pekade på. Men detta berättigade ej vederbörande länsman att åsidosätta sin tjänsteplikt. Likväl utfärdades af Konungens befallningshafvande i Norrbotten till alla länets kronofogdar och länsmän ett cirkulär, i hvilket han dels med injurier öfverföll vissa utpekade tjänstemän, som kände lagen bättre än han, för det de utan hans lof verkställt af sådant villkor oberoende skyldigheter, dels ålade dem att ej göra så mer och, för motsatt fall, hotade med dittills aldrig anade påföljder, därest de utan hans tillåtelse rättade sig efter lag och instruktion — mera lydde dem än hans order. Han lät dem veta, att de då komme att »oskadliggöras», ett uttryck, hvars betydelse utan tvifvel är mycket hotfull, om än tve- eller flertydig. Tidningarna bruka tala om att en farlig brottsling blifvit »oskadliggjord inom straffängelsets murar», i hälsopolisens terminologi användes ordet om vissa operationer med skämnda födoämnen, med råttor m. m. — Ett sådant hot ville han hafva ansedt för ett enskildt bref, och jag bemödade mig förgäfvades att bekomma officiell afskrift. Då brottet mot tryckfrihetsförordningen af mig anmäldes till beifran, fick han tillfälle och begagnade det ymnigt till ådagaläggande af en den mest vidtomfattande obekantskap med allmänna rättsbegrepp, som redan, om den missleder ämbetsmän i vida ringare maktställning, är en allvarsam samhällsfara. (Härom hänvisas till justitieombudsmannens ämbetsberättelse till 1892 års Riksdag s. 74—87).

För vägran att utlämna en offentlighet underkastad handling, med mindre kabinettssekreteraren därtill gäfvade lof, har jag nödgats att anmäla arkivarien i utrikesdepartementet (1898). Han sänkte sig ej ett ögonblick till det förfarandet att ej begripa den begärda handlingens natur, utan bekände på samma gång, att han väl visste min rätt, och att han mer fruktade sin förmans grundlagsvidriga order än tryckfrihetsförordningen.

Hvad hjälpmedel har nu en svensk undersåte mot en ämbetsman, som vägrar honom hans rätt, eller till och med, såsom i landshöfdingens i Göteborg beryktade tilltag, griper in uti ett under laglig behandling varande brottmål, för att bistå den ena parten, skaffa denne hjälp af en i alla afseenden extraordinär åklagaremakt, som auktoriseras att häkta och så till vida »oskadliggöra» ett hatadt vittne?

Ämbetsmannansvaret enligt allmänna strafflagen och särskilda författningar — heter det.

Det kan ej vara okänt, att denna garanti ej är högt uppskattad, i all synnerhet när det är fråga om högre ämbetsmän. Enhvar döme efter sin erfarenhet och sin uppfattning af hvad likheten inför lagen synes honom fordra, om värde och verkan af denna garanti. Enhvar afgöre ock med sig själf, hvilken betydelse rätteligen må tillerkännas den förklaringen af lagens motiv, att för den högt uppsatte — i civil eller militär uniform — det ådömda straffets »yttre» ringhet, vare sig i fråga om penningstraff eller om ett frihetsstraff, uppväges af den så oändligt mycket större känslighet, som är att påräkna under den förnämliga titeln. I fråga om strafflösheten eller straff, särskildt så arrangerade, att däraf ej skall orsakas minsta olägenhet för officeren, och de ytterligt öfverdrifna straffen för mannen i ledet, yttrade en gång i Andra Kammaren en general, att detta var rätt och riktigt, då den förre i »hederskänslan» hade den regulator, som för de menige fanns i — straffparagrafer. Att och hvarför han i sekunden efter den, då det nyss citerade slutordet i en sats uttalades, ångrade sitt *yttrande*, därom kunde jag ej misstaga mig. Men jag fick aldrig anledning att tro, att han då eller sedermera ångrade sin *tanke*, att han insåg, hur grundlöst han skymfade den rättvisa, ej af människohand förvanskad, som gjort den mottagligaste och modigaste hederskänsla oberoende af rang, rikedom och, i allmänhet taladt, en större andel i samhällets förmåner. Och om bötesstraffet ej kan blifva annat än orättvist, då ingen hänsyn tages till den ekonomiska ställningen, och vid förvandling till förlust af personlig frihet får en upprörande orättrådlig karaktär (som ej öfverallt annorstädes anses med samma likgiltighet som af den svenske lagstiftaren), så är det underligt, att mycket allvarsamma ämbetsfel af högre ämbetsmän beläggas med ett bötesbelopp, som i förhållande till en landshöfdingelön är en småsak, men för en mycket stor mängd af de på osäker arbetskraft och oviss arbetstillgång för sin utkomst hänvisade är lika med några veckors utkomst för honom, hustru och barn. Hur skall det ämbetsmannansvar, hvarom läses i justitieombudsmannens berättelser — t. ex. 20, 25 kr. för öfverträdelse af lagbud af största allmänna betydelse — hur skall det kunna annat än bestyrka den meningen: Ämbetsmannansvaret utgör ingen garanti för vår rätt, den kan i talrika fall ostraffadt öfverträdas af dem, som borde skydda den?

Om nu än fall kunna gifvas — och det bestrider jag ej — då känslan af det begångna felet, farhågan för den inflytelse till minskande

af den för ämbetsutöfningen så nödiga orubbade aktningen från allmänhetens sida utgöra en svårare påföljd än ett bötesbelopp, så kan väl lyckligtvis enhvar vittna, att denna finkänslighet ej mindre ofta förekommer bland de till den sociala ställningen ringaste. För öfrigt är det nog inom en annan klass af ämbetsmän än de rent administrativa ämbetsmännens, som vissa för de förra speciella omständigheter förena sig om att göra eller kunna göra, om jag så får säga, opinionspåföljden särskildt tung. Hvem inom länet glömmer ej hastigt det lilla bötesbelopp, som drabbat landshöfdingen för en i själfva verket allvarsam förseelse; men hvem inom församlingen och många grannförsamlingar kommer ej länge ihåg en i yttre måtto ej strängare ansedd, kanske vida ringare förseelse af prästen? Det vare hur orätt som helst, blifver dock den senares ansvar, under den yttre likheten, vida strängare.

Det är en illusion, att, inom de rent administrativa regionerna, bagatellböter så väsentligt skärpas genom själfva det faktum, att utslaget var fällande. Menigheten tager de förra till måttstock och behöfver alls icke återropa domarregeln, att »lika brott kräfver lika straff», för att finna strafflöshet vara ett ringare fel i rättsskipningen än ett straff så obetydligt, att det tager sig ut som gyckel i förhållande till det begångna felet, eller när ansvaret för ett fel i ämbetet jämföres med en ringa försummelse af en ringa näringsidkare.

Jämföre man de i justitieombudsmannens berättelser omförmälda böter, som ådömts högre ämbetsmän, med t. ex. följande (ett exempel taget ur högen af likadana i mina anteckningar):

En själf försörjare tager med sig en annan själf försörjare till ett husmålningsarbete, som den förre åtagit sig att skyndsamt utföra. Bönhaseriet vakar, den förre blir angifven för försummelse att göra anmälan. Polisdomstolen fäller honom till 100 kronor, som hofrätten nedsätter till 50.

För öfrigt behöfs som bevis på tillståndet i fråga om ämbetsmannans ansvar endast påminnas om, hvad alla böra minnas, huru rådstufvurätten i Kristinehamn, som hållit i fängelse välkända personer på misstanke för ett brott, om hvars verklighet den ej öfvertygat sig och hvilket *icke* blifvit begånget, af hofrätt och högsta domstol *frikändes* för ansvar och skadestånd.

Under dessa förhållanden har den opinionen blifvit mer och mer allmän, som uttryckes i orden: Hvad tjänar det till? nämligen att klaga mot de högt uppsatte.

Men ej blott straffens obetydlighet såväl i och för sig som vid jämförelse, utan ock en annan omständighet föranleder nämnda fråga.

När en anmälan hos justitieombudsmannen, sådan som den mot landshöfdingen i Göteborg, behandlas på det sätt, som hela landet med förundran åsett — först sex månader, efter det dennes förklaring inkom, synes justitieombudsmannen hafva uppdagat dess ofullständighet — gifves det ingen möjlighet att utfinna någon annan förklaring, än att justitieombudsmannen hoppats, i hvarje fall önskat, att göra sig målet kvitt under omständigheter mindre uppseendeväckande än allt, hvad den saken rör, varit, är och lofvar att ännu förblifva.

»Hvad tjänar det till?», nämligen att behålla institutionen, är en fråga, som skriftligen motiverad ligger framför mig, härrörande från den officiella juridiska världen, med löfte, om jag så finner nödigt, att offentliggöra den med motivering och namn.

Att den nu förvärfvade erfarenheten väl kommer att påskynda förslag om vissa ändringar i justitieombudsmannens instruktion, delvis förut påtänkta, torde vara sannolikt, men det kan dröja, innan förslaget blifver lag.

En judiciell ämbetsman, som blef landshöfding, yttrade en gång — innan denna förändring i hans verksamhet inträffade: »Det är en märklig omskapning landshöfdingarnas ställning undergått. Förr voro de Konungens ombud, som skulle öfvervaka folket i orterna, och kommenderade ganska bistert där. Nu äro de orternas ombud och förespråkare hos Kongl. Maj:t.» I själfva verket voro de i ordets fulla och stränga mening *Konungens befallningshafvande* i orterna, med myndighet utsträckt, bland annat, till angelägenheter, från hvilka regeringsformen (112 §) nu vill afhålla alla ämbetsmän vid hot af sysslans förlust. Det var ej blott riksdagsmän i *bondeståndet* de borde skaffa af rätta sorten.

Efter det sedermera landshöfding X. yttrade sig så, som nyss nämndes, har hans uttalande blifvit i stor utsträckning oriktigt. Landshöfdingar hafva iklädt sig skepnaden af alldeles icke orternas ombud, förespråkare för hela länets, för alla klassers berättigade intresse, utan för *bolagens* med de ofantliga fyrkröstmassornas *intressen* mot *de smås rätt* och *mot* det allmänna bästa. Jag har mer än en gång beskrifvit, huru en landshöfding i Norrbotten gick Gellivarebolagets önskingar så till mötes, att inom det af staten upplåtna bolagsfurstendömet omkrets knappt någon skulle kunna få tak öfver hufvudet, därest han ej i allo rättade sig efter bolagets vilja och order; hvilket också Kungl. Maj:t på föredragning af statsrådet Wachtmeister fann vara i sin ordning, men Andra Kammaren afslog med ett eftertryck, som ej i minsta mån rubbade före-

dragandens uppfattning af en Konungens rådgifvares rätta ställning. Och landshöfdingen har tagit plats i statsrådet.

Från Stora Kopparbergs län skall jag anföra ett exempel, huru en f. d. gardeskaptan i landshöfdingestolen uppfattade sin ämbetsplikt i en stor skogsaffär. Lättast framgår förhållandet ur följande besvärsskrift af tvenne Älfdalens socknemän, af hvilka den ene nu är ledamot af Andra Kammaren:

Till Konungen.

Öfver Konungens befallningshafvandes i Kopparbergs län utslag den 27 december 1893 uppå våra besvär öfver kommunalstämman i Älfdalens socken den 19 november 1893 fattade beslut rörande försäljning af socknens besparingsskog få vi härmed i underdånighet hos Ers Kungl. Maj:t anföra besvär.

Uti det af Ers Kungl. Maj:t den 9 november 1888 fastställda reglemente för vården och förvaltningen af Älfdalens sockens skogsmedelsfond och besparingsskog är § 2 af följande lydelse: »Sedan, enligt jordägarnes uppdrag, besparingsskogen blifvit af jägmästaren E. W. Collén uppskattad och indelad uti till försäljning lämpliga lotter eller block, skall, uppå framställning af jordägaren, afverkningsrätten å dessa block till det antal, å de tider och under de villkor, som efter jordägarnes hörande, af Kungl. Maj:ts befallningshafvande bestämmas, å öppen auktion inför Kungl. Maj:ts befallningshafvande försäljas, dock med iakttagande däraf, att anbud icke må antagas, med mindre än att detsamma uppgår till det minimipris, som före auktionen bör af socknens jordägare för hvarje till försäljning utbjudet block bestämmas. Likaledes må afverkningsrätten å ett eller flera block genom aftal under hand af jordägarne upplåtas, dock under villkor att sådan upplåtelse varder af Kungl. Maj:ts befallningshafvande godkänd.»

Genom denna bestämmelse i Eders Kungl. Maj:ts nådiga reglemente äro två sätt för besparingsskogens afyttrande uttryckligen fastställda, nämligen att besparingsskogen säljes genom Konungens befallningshafvandes försorg å offentlig auktion lägst till det minimipris, som af socknens jordägare bestämts för hvarje block, eller också, att afverkningsrätten å ett eller flere block genom aftal under hand af jordägarne själfva upplåtes, dock under villkor att sådan upplåtelse varder af Konungens befallningshafvande godkänd.

Genom öfverklagade beslutet är i strid häremot bestämdt, att Konungens befallningshafvande skulle *under hand* afsluta försäljning i klump af alla de träd, som funnos å de till försäljning ifrågasatta 29 blocken för ett minimipris för dessa alla af 2,377,000 kronor.

Detta beslut står i vår tanke i uppenbar formell strid emot reglementet på det sätt: att underhandförsäljning enligt reglementet endast får ske efter *direkt* utbud af jordägarne, och att Konungens befallningshafvande i sådant fall har att slutligen pröfva till jordägarne inkomna anbuds antaglighet;

att Konungens befallningshafvande endast å offentlig auktion får försälja skogarna, men icke, såsom här synes vara meningen, spela den, såsom oss synes, mindre lämpliga rollen af ett privat ombud åt jordägarne; samt

att reglementet tydligen afser, att prisen bestämmas per block och icke i klump, allraminst då så många block som här är i fråga, på en gång försäljas.

Men samma beslut jämte den af Konungens befallningshafvande meddelade fastställelsen däraf står äfven i en synnerligen uppenbar strid emot den rimliga meningen med samma reglementes paragrafs bestämmelser i dess senare del, där det talas om provision till ersättning af auktionskostnaderna eller till ersättning åt den eller dem, som biträda med försäljningarna m. m. I detta fall ställer sig Konungens befallningshafvande såsom ämbete till kommunens biträde med försäljningen och skulle sålunda blifva den, som behölle den på försäljningen belöpande provision, ett förfarande, som näppeligen kan vara lagligt, än mindre denna höga myndighet värdigt.

Vi anse sålunda, att beslutet och Konungens befallningshafvandes gillande däraf stå i såväl direkt som indirekt strid emot reglementets bestämmelser.

Men äfven om man tager i betraktande den *reella* sidan af saken, måste beslutet te sig om möjligt ännu mera oriktigt.

Genom utbud af en så oerhörd myckenhet skog i klump, som här är i fråga, är det tydligt, att konkurrensen vid köp af skogen helt och hållet nedgöres. Ett så betydande minimipris som 2,377,000 kronor på en affär mäktas säkerligen icke många köpare af skog i vårt land åstadkomma, och den med ortförhållandena förtrogne måste få den föreställning, att egentligen blott en köpare kan ifrågakomma samt att hela utbudet genom Konungens befallningshafvande endast är ett spegelfäkteri och att utbudet lika gärna kunde ske direkt och ensamt till antydd

bolag. Huru som konkurrensen genom ett sådant förfaringssätt som det ifrågavarande måste minskas, framgår äfven af § 16, som talar om skogsmedelsfondens placering, hvaraf synes framgå, att likviden af köpt skog skall ske kontant eller med fullgoda värdepapper, hvaraf följer, att endast den mest kapitalstarke köpare eller ett *bolag* med rätt att utgifva obligationer kan konkurrera vid köpet. Med hänsyn till tämligen allmänt kända ortförhållanden och då, såsom förut är påvisadt, näppeligen mer än ett bolag kan tänkas uppträda som köpare, men detta bolag har sin utfartsväg för sina trävaror *österut*, blir också följden af beslutet den, att detsamma, om ock medelbart, inverkar menligt på trafikförhållandena å den nyanlagda Mora—Vänerns järnväg, hvori kommunen, såsom jämväl synes af reglementets § 3, är en mycket stor aktieägare.

Då följaktligen det öfverklagade beslutet synes oss vara såväl formellt som sakligt stridande emot bestämmelsen i af Eders Kungl. Maj:t fastställda reglemente för värden af Älfdalens skogar och det kan inverka på vår rätt, yrkas underdånigst, att beslutet i fråga måtte varda af Eders Kungl. Maj:t undanröjdt.

Vi förbehålla oss att med påminnelser få bemöta den eller de förklaringar, som må inkomma öfver dessa våra besvär.

Stockholm den 26 januari 1904.

Om de medel, som användes för att narra socknemännen, kan dömas af ett faktum, som jag nämner, emedan jag varit i tillfälle att *så* förvissa mig om uppgiftens sanningsenlighet, att jag vet, att bevisning därom inför rätta skulle kunnat åstadkommas, nämligen att man genom *diktade* uppgifter om vissa skogsstyrelsens affärsplaner skrämde socknen att gå in på en affär, medförande en förlust, såsom allmänt uppgifves, å 1 million kronor.

En reflexion finnes här ymnig anledning till: huru den officiella »lojätén» i sin uniform har sedan ett halft sekel i städse ökad fart ruinerat den gamla benägenheten att tro på kungsord och deras, som tala i Kungens namn. Många ledamöter af Riksdagen lära nog hafva i minne likartade sakförhållanden. Hvarthän det kan leda att anförtro ett sådant ämbete som landshöfdingens åt en militär, därå finnas exempel i massa, som äro alltför bedröfliga.

Det torde ej vara ur vägen att här anföra hvad den, såvidt jag vet, näst vår störste historieskrifvare, förnämste kännaren af Sveriges

statsförvaltning i sin tid yttrade om militärer som länsstyrelsechefer. I »Förslag till inrättningen af Sveriges statsförvaltning» (1823) skref Aug. v. Hartmansdorff (I, 127) följande:

»I den mån ett läns styrelse omfattar flere angelägenheter, blifver kännedom af flere författningar nödig. På landshöfdingarnes bekantskap med den svårlärda mängden af författningar kan den rättssökande likväl icke i allmänhet förlita sig.

I följd af krigareväldets öfvervikt i Sverige väljas dessa ämbetsmän vanligen bland officerare, de där icke tagit någon civil examen, icke varit skyldiga att känna landets hushållsförfattningar eller att tänka på deras tillämpning, förr än i det ögonblick de inträda såsom styresmän af ett helt höfdingedöme. Man kan sällan vänta, att de händelsevis skola hafva förvärfvat de vidsträckta kunskaper, som erfordras för en riktig utöfning af deras ämbete, och den enskilde bör icke finna det oförmodadt, om utredningen af hans rätt och bevarandet af hans säkerhet falla i händerna på landssekreterare och landskamrerare allena, eller, i deras frånvaro eller sjuklighet, på ringare kansli- eller kontorsbetjänte, om hvilkas bildning och kunskaper staten ej sällan saknar till och med examensbetyg. Äga de likväl behörig skicklighet, så kunna de svårligen äga nog nit för behandlingen af förekommande mål, emedan hedern eller vanäran för hvad som i länet sker till alltför ringa grad faller på dem.»

Frågan om revision af 1855 års landshöfdinginstruktion är ej ny. Redan vid 1862—1863 års riksdag skrifver Allmänna besvärs- och ekonomiutskottet, till hvilket remitterats väckt motion om dylik revision, att utskottet hade att meddela utlåtande i ett ämne, som alltsedan instruktionens utfärdande vid riksdagarna gjorts till föremål för pröfning, men dittills mötts af sådan meningsskiljaktighet, att till följd af grundlagens föreskrift de väckta förslagen fått förfalla. Första gången revisionsyrkande framställes är vid 1856—1858 års riksdag, sålunda året efter det, under hvilket instruktionen utfärdades. Vederbörande motionär hade till stöd för sin framställning åberopat de åsikter i frågan, som Rikets Ständers justitieombudsman, den i förevarande motionen omförmälte S. L. Theorell, framhållit i sin till samma års riksdag afgifna berättelse i hvad denna innefattade anmärkning mot sista punkten i § 10 eller landshöfdings däri tillerkända rätt att i vissa fall stadga vite. På hemställan af vederbörligt

utskott afslogs motionen i borgar- och bondestånden, på grund hvaraf frågan, oaktadt öfriga stånden beslutat återremiss af ärendet, föll. Vid 1859—1860 års riksdag framställes ånyo förslag om revision. Denna gång riktas anmärkningarna hufvudsakligen mot bestämmelserna i 66 § angående rätten för landshöfding att i vissa fall suspendera honom underordnade ämbets- och tjänstemän. I sammanhang härmed nämnes dock, att, då dessutom flera anmärkningar mot instruktionen funnes att göra, såsom i fråga om länsmännens afsättlighet, landshöfdings rätt att stadga vite m. m., föresloges, att instruktionen borde underkastas revision och omarbetning till mera öfverensstämmelse med rättvisa och billighet. Sedan motionen uppå förslag af vederbörligt utskott afslagits, återupptogs frågan vid 1862—1863 års riksdag, då ånyo väcktes motion om ändring af § 66. I diskussionen framställdes jämväl anmärkningar mot § 10. Lika litet som en vid 1865—1866 års riksdag väckt motion om revision, hvilken likväl ej riktade sig mot § 10, vann nämnda motion ständernas bifall. Efter nya statskicketets införande hafva vid två olika tillfällen — vid 1896 och vid 1897 års riksdagar — väckts motioner i ämnet, hvilka dock ej särskildt åsyftade ifrågavarande § 10. Ingendera vann Riksdagens bifall, men den vid 1897 års riksdag väckta, som afsåg bestämmelserna angående länsmännens till- och afsättande, bifölls af Andra Kammaren.

Motionären vänder sig med sitt yrkande särskildt mot § 10, om än af honom begäres en revision af instruktionen i allmänhet.

Då motionären ej angifver, i hvilket syfte denna allmänna revision skulle verkställas, finner sig utskottet nödsakadt att behandla motionen endast i hvad den afser nämnda paragraf,

Motionären hänför sig vid sin framställda kritik af nämnda § till ett bekant under fjolåret inträffadt rättsfall, som af motionären betecknas såsom hafvande medfört en rättskränkning af allvarsam art och hvars inträffande möjliggjorts genom befintligheten af bestämmelserna i samma §, hvarigenom landshöfding i hans egenskap af högsta polismyndighet i länet beklädes med rätt att i hvarje fall, där han så kunde pröfva lämpligt, med förbigående af den ordinarie polismyndigheten på platsen, förordna särskild person att utföra åtal, anställa polisundersökning och laga häkting, en ämbetsutöfning, som — om den vunne efterföljd — skulle innebära ett svårt attentat mot rättstillståndet.

Allmän åklagare är, som bekant, i regel på landet länsman och i stad stadsfiskal. Några bestämmelser härom finnas ej i civila lagen, men innehållas i de särskilda instruktionerna för tjänsterna. Dessa tillsättas

och entledigas på olika sätt, hvarjämte olika bestämmelser angående förordnande af vikarier för dem gälla. Länsman utnämnes af Kungl. Maj:ts befallningshafvande medelst konstitutorial. Tjänsten behöfver ej kungöras till ansökning ledig. Vid inträffande ledighet och vid de fall, då vikarie i följd af sjukdom, beviljad tjänstledighet eller annan orsak erfordras, äger landshöfding förordna skicklig och kompetent person att tjänsten förrätta.

Stadsfiskal tillsättes af justitiekansler, som äger befogenhet att på viss tid eller för alltid från tjänsten skilja den, som finnes hafva gjort sig därtill skyldig. Därifrån äro undantagna stadsfiskalerna i Stockholm. Stadsfiskal kan på högst en månads tid af Kungl. Maj:ts befallningshafvande lämnas ledighet, dock att justitiekanslersämbetet därom genast underrättas. Då fråga är om längre tjänstledighet, har Kungl. Maj:ts befallningshafvande att, jämte sitt utlåtande, insända ansökningen till justitiekanslersämbetet. Öfver tjänstledighetsansökning af stadsfiskal bör magistraten lämnas tillfälle att afgifva yttrande, innan densamma af Kungl. Maj:ts befallningshafvande behandlas. När Kungl. Maj:ts befallningshafvande, på sätt som sagts, beviljar stadsfiskal ledighet, äger ock Kungl. Maj:ts befallningshafvande förordna lämplig och behörig person att tjänstebefattningen under tiden förestå, hvarom till justitiekanslersämbetet göres anmälan. Blifver stadsfiskalsbefattning vakant eller sökes ledighet för längre tid, än Kungl. Maj:ts befallningshafvande kan meddela, skall dylikt förordnande meddelas endast intill dess vederbörande ämbetsmyndighet hinner att i frågan besluta.

Ur instruktionerna för kronolänsmännen och för stadsfiskalerna vill utskottet anteckna följande:

»Kronolänsmän åligger att hafva noggrann tillsyn därå, att allmän ordning och säkerhet inom det honom anförtrodda tjänstgöringsdistrikt upprätthållas, samt i händelse förbrytelser däremot förekomma eller sådana öfverträdelser af lag och allmänna stadganden upptäckas, som utgöra föremål för allmän åklagares beifran, vidtagna de laga åtgärder, som däraf påkallas.»

»Stadsfiskal är allmän åklagare i stad i alla de fall, där icke åtalsrätten på grund af gällande stadganden tillkommer annan allmän åklagare eller sådan blifvit för visst mål af vederbörande myndighet förordnad; skolande stadsfiskalen i denna egenskap utan dröjsmål beifra förbrytelser och öfverträdelser af lag eller särskilda stadganden.»

Det är gifvet, att det måste kännas kränkande för en tjänsteinnehafvare att plötsligen utan något angifvet skäl finna sig afstängd från någon tjänsteutföring, som annars skulle honom tillkommit, och att härigenom

tjänstemannens företagsamhet och arbetslust måste hämmas. Gäller ett dylikt ingripande en statsinstitution af sådan art som åklagaremaktens, kan förutsättas att däraf följa andra och ännu mera afsevärda olägenheter, hvilka det torde vara angeläget att förebygga. Nödig prestige är ovillkorligen behöflig för att polis- och åklagaremyndigheterna må kunna fungera på ett tillfredsställande sätt, och allt, som kan verka nedsättande af denna, måste förekommas. Den stora allmänheten, som ej kan förstå eller gör försök att taga reda på längre bort liggande orsaker utan endast fäster sig vid föreliggande faktum, måste lätt, för att ej säga nödvändigtvis, i ett fall sådant som det af motionären påpekade, bibringas den uppfattningen, att bristande duglighet hos de ordinarie tjänsteinnehafvarne föranledt de särskilda åtgärderna, och en dylik uppfattning måste hafva till följd en minskning i prestige för vederbörande.

En annan förutsättning för att de angifna institutionernas verksamhet må leda till ett godt resultat är, att denna verksamhet, en gång påbörjad, får fortgå utan störande ingrepp af annan myndighet; och såsom ett olämpligt sådant må väl betecknas, att — såsom i det påpekade rättsfallet ägt rum — i ett brottmål af invecklad och svår beskaffenhet, hvori den ordinarie polismyndigheten söker åstadkomma utredning, om under densamma skulle uppkomma anledning antaga, att jämväl andra brott, än dem utredningen först afsåg, föreligga, förordna annan än den ordinarie polismyndigheten att verkställa utredning angående dessa nya brott och annan person än den ordinarie åklagaren att utföra samma åtal.

Med dessa förhållanden för ögonen kan utskottet ej annat finna, än att önskvärdt vore, att en sådan förändring i gällande stadganden vidtoges, att de angifna olägenheterna för framtiden kunde förekommas.

Men å andra sidan är det påtagligt, att dessa olägenheter stå i direkt proportion till den fulländning, som vederbörande institution kan hafva nått, och att förhållandena på en del orter kunna vara sådana, att de alldeles icke föreligga eller åtminstone i så ringa grad, att andra intressen måste tillerkännas större vikt.

I detta afseende råder en väsentlig olikhet mellan stad och land.

Det ligger i sakens natur, att polis- och åklagareinstitutionerna lättare på ett tillfredsställande sätt ordnas i en stad än på landsbygden; och medgifvas måste väl också, att städerna härutinnan visa ett betydligt försteg framför landsbygden, och ej må det betecknas såsom ett för den senare nedsättande tal att säga, att i många fall polis- och åklagareinstitutionerna på landet ej äro väl kvalificerade att omhändertaga ett mycket inveckladt

brottmål. Vid en jämförelse mellan ofvan anmärkta stadganden framgår det med tydlighet, att lagstiftaren angifvit en bestämd skillnad mellan åklagareinstitutionerna i stad och på landet tydligtvis betingad af de olika förhållanden, hvarunder de afsetts att verka, men torde få antagas, att för lagstiftaren jämväl bestämmande varit, att dessa institutioner redan vid tiden för författningens utfärdande i afseende på organisation och kvalifikation företett en afsevärd olikhet, en olikhet, som torde nu än mera skarpt framträda. På grund häraf och då inga skäl blifvit förebragta, hvarigenom skulle betingas en förändring i denna del, samt frågan sammanhänger med den Kungl. Maj:ts befallningshafvande oomtvistligen tillkommande rätt att till- och afsätta länsmän, finner sig utskottet icke böra förordna någon förändring uti ifrågavarande paragraf, så vidt därigenom tillerkännes Kungl. Maj:ts befallningshafvande rätt att i särskilda fall förordna särskild åklagare på landet.

Annorlunda är förhållandet med den ur samma paragrafs bestämmelser för Kungl. Maj:ts befallningshafvande vindicerade rätt att i hvarje fall, där han så kunde pröfva lämpligt, med undanträngande af de ordinarie myndigheterna förordna särskild polismyndighet och åklagare jämväl i stad.

Utskottet vill, hvilket ock framgår af det ofvan anförda, hålla före, att bestämmelserna härom, därest de må anses innefattas uti ifrågavarande paragraf, äro olämpliga.

Utskottet inser väl, att de skäl, utskottet åberopat för bibehållande af Kungl. Maj:ts befallningshafvandes rätt att förordna särskild åklagare på landet, eller att i vissa fall den ordinarie åklagaren ej kan anses innehafva nödiga kvalifikationer, torde kunna användas jämväl på förhållandena i de mindre och minsta städerna. Låt vara, att en dylik anmärkning i viss mån kan hafva fog för sig, anser dock utskottet, att jämväl härutinnan förhållandena äro olika. Statistiken visar, att i de mindre och minsta städerna svårare brottmål förekomma endast ytterst sällan. Vidare är magistraten, hvars ordförande skall vara lagkunnig person, högsta polismyndighet i dessa städer, och, äfven om nämnde ordförande icke personligen ingriper i polisundersökningar eller än mindre i åklagarens funktion, ligger i angifna förhållande en garanti mot faran, att en polisundersökning eller ett åtal vanskötes. Därest särskild åklagare skulle befinnas nödvändig, måste det ligga i magistratens och rådstufvurättens eget intresse att härom föranstalta, och under alla förhållanden kan ett godtyckligt ingripande ej heller här vara att förordna.

På grund af det ofvan anförda får utskottet vördsamt hemställa,

att Andra Kammaren ville för sin del besluta
att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl Maj:t an-

hålla, det täcktes Kungl. Maj:t, med beaktande af de synpunkter, som här ofvan framhållits, föranstalta om sådan förändring uti ifrågavarande § 10, som däraf kan betingas.

Stockholm den 15 april 1904.

På utskottets vägnar:

J. G. HAZÉN.

Reservation:

af herrar *S. Nordström* och *C. Sandqvist*: »Då det spörsmål, som föranledt den föreliggande motionen, ännu icke blifvit utageradt, alldenstund den rättegång, hvilken blifvit anhängiggjord emot landsfiskal Köhler, vid dess slutliga afgörande möjligen kan gifva anledning till nya uppslag, så anse vi frågan vara för tidigt framkommen; då vi icke kunna finna den ifrågavarande 10 § i landshöfdingeinstruktionen grundlagsvidrig; då landshöfdingeinstruktionen tillhör de administrativa författningar, hvaröfver konungen allena eger besluta; då utskottet dessutom icke eger befatta sig med grundlagstolkningar, äfven om man får erkänna dess befogenhet att föreslå vissa önskemål; då vi anse att kronolänsmännen kunna vara och i många fall jämväl äro lika goda allmänna åklagare, som någonsin ett stort antal stadsfiskaler, så anse vi den särställning, som utskottet förordar beträffande åklagaremyndigheten inom städerna vara obefogad för att icke säga nedsättande för kronolänsmännen; då i motionen dessutom förekomma en del superlativa uttryck, hvilka synas gifva vid handen, att motionen tillkommit under inflytelsen af en öfverretning, som måhända icke varit till förmån för själfva saken, så hemställa vi

att herr Hedins föreliggande motion icke måtte till någon Andra Kammarens åtgärd föranleda.»

Herr *Fridtjuf Berg* har begärt få antecknadt, att han på grund af arbete i annat utskott varit förhindrad deltaga i behandlingen af förevarande motion.